ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Byzantina Symmeikta

Vol 4 (1981)

SYMMEIKTA 4

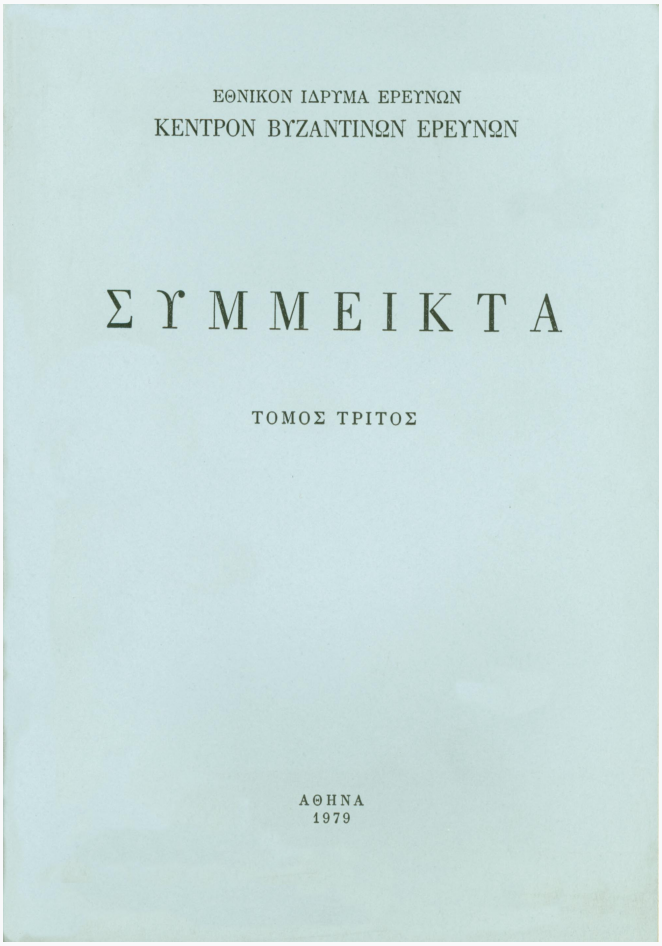

Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ στὴ δεκαετία 867-877

Βασιλική Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

doi: 10.12681/byzsym.675

Copyright © 2014, Βασιλική Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

ΒΛΥΣΙΔΟΥ Β. Ν. (1981). Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ στὴ δεκαετία 867-877. *Byzantina Symmeikta*, *4*, 301–315. https://doi.org/10.12681/byzsym.675

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 08/09/2026 03:26:52

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α΄ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 867 - 877*

Οἱ μελέτες ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἔργο τοῦ Βασιλείου Α΄ τοῦ Μακεδόνος (867 - 886)[1], ἂν καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν πολύπλευρη πολιτικὴ τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ποὺ ὁδήγησε τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία στὸ ἀπόγειο τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς της δύναμης, πραγματεύονται τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Βασιλείου κατακερματίζοντάς την σὲ τομεῖς —Ἀνατολή, Δύση, Βαλκάνια, ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα κλπ. — χωρὶς νὰ ἐπιτυγχάνουν νὰ ἐκφράσουν σ' ἕναν ἀρκετὰ μεγάλο βαθμό, τὴν ἱεράρχηση τῶν πολιτικῶν φροντίδων τῆς αὐτοκρατορίας ἐκείνη τὴν ἐποχή.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι, ὅταν ὁ Βασίλειος Α΄ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, τὰ προβλήματα ἦταν πολλά, διαφορετικῆς ὑφῆς, κι ἀκόμη ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπιστοῦν σὲ διαφορετικὲς γεωγραφικὲς περιοχές. Ἡ ἐξιστόρηση ὅμως τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ αὐτοκράτορα κατὰ τομεῖς δὲν βοηθᾶ τὸν ἱστορικὸ νὰ διαμορφώσει μιὰ σαφὴ γνώμη, μ' ἄλλα λόγια δὲν ἀφήνει περιθώρια νὰ ἀντιληφθεῖ κανεὶς ἂν ἡ πολιτική του διαπνεόταν ἀπὸ ὁρισμένες γενικὲς ἀρχὲς ποὺ καθόρισαν τὴ χρονικὴ προτεραιότητα τῶν ἐνεργειῶν του. Πιὸ συγκεκριμένα, τὰ θέματα πού, κατὰ τὴ γνώμη μου τουλάχιστον, χρειάζεται νὰ διερευνηθοῦν περισσότερο, εἶναι τὰ ἀκόλουθα: ἡ χρονολογικὴ σειρὰ καὶ διαδοχὴ ὄχι μόνο τῶν στρατιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτικῶν, διπλωματικῶν καὶ ἄλλων ἐνεργειῶν τοῦ αὐτοκράτορα[2]· ὁ τομέας ποὺ ὁ Βασίλειος Α΄ θεωροῦσε πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ τὴν αὐτοκρατορία· τὰ πραγματικὰ κίνητρα τῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄.

* Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν κ. Τ. Λουγγῆ γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ μοῦ προσέφερε σὲ ὅλα τὰ στάδια αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

1. Βασικὴ ἀκόμη παραμένει ἡ μονογραφία τοῦ A. Vogt, *Basile Ier empereur de Byzance (867 - 886)*, Παρίσι 1908. Βλ. ἐπίσης τὴν ἀδημοσίευτη διατριβὴ τοῦ N. Tobias, *Basil I (867 - 886), the Founder of the Macedonian Dynasty: A Study of the Political and Military History of the Byzantine Empire in the Ninth Century*, New Brunswick, New Jersey 1969 (University microfilms inc. Ann Arbor, Michigan).

2. Ὡς τώρα, ὁ μόνος ποὺ ἔχει δώσει τὴ χρονικὴ διαδοχὴ τῶν γεγονότων εἶναι ὁ A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, τόμ. Β΄, πρῶτο μέρος: La dynastie Macédonienne (867 - 959), Βρυξέλλες 1968.

Ι. ΟΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ

α) Ὄξυνση τῆς ἀντιπαπικῆς πολιτικῆς στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ'

Οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν ὅτι οἱ σχέσεις τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν πάπα Ρώμης ὀξύνονται ἰδιαίτερα μετὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 861, ὁπότε ἡ σύνοδος στὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐπικυρώνει τὴν ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχη Φωτίου[1]. Οἱ ἀντιθέσεις θὰ γίνουν ὀξύτερες καὶ ἡ ρήξη θὰ ἐπιταχυνθεῖ ἐξαιτίας τῶν ζητημάτων τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας[2].

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ Μοραβία εἰσέρχεται στὴ βυζαντινὴ σφαίρα ἐπιρροῆς καὶ ἡ κατάσταση γιὰ τὴν αὐτοκρατορία ἐμφανίζεται εὐνοϊκὴ στὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ νίκη τοῦ Λαλακάοντος (Σεπτέμβριος τοῦ 863), νίκη ποὺ θὰ ἐπιτρέψει στὰ βυζαντινὰ στρατεύματα νὰ κάνουν δυναμικὴ ἐμφάνιση στὴ Βουλγαρία[3], ἡ σύνοδος τοῦ Λατερανοῦ καθαιρεῖ τὸν Φώτιο, ἐπικαλούμενη τὴν ἀντικανονική του ἐκλογή. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου ἦταν πράγματι ἀντικανονική, ἀλλὰ δὲν διέφερε σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐξίσου ἀντικανονικὴ ἐκλογὴ τοῦ Ταρασίου (784 - 806) πού, παλιά, ἡ Ρώμη εἶχε ἀναγνωρίσει καὶ ὑποστηρίξει. Ὁ τωρινὸς ὅμως κάτοχος τῆς παπικῆς ἕδρας Νικόλαος Α' (858 - 867) ἐπιδιώκει νὰ ἀναμιγνύεται ἔμπρακτα στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς[4].

Ἔτσι, στὸ ἑξῆς, ὁρισμένες παλινδρομήσεις μέσα στὰ πλαίσια τοῦ πολιτικοῦ-ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀνταγωνισμοῦ (βάπτιση τοῦ ἡγεμόνα Βόρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' τὸ 864 καί, στὴ συνέχεια, στροφή του πρὸς τὸν πάπα Νικόλαο τὸ 866) ὁδηγοῦν κατευθεῖαν στὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου/Σεπτεμβρίου 867, ὁπότε ὁ Φώτιος, μὲ τὴ συναίνεση τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ', φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ἀναθεματίσει τὸν πάπα Νικόλαο Α'[5].

Πολὺ λιγότερο κρίσιμη, συνεπῶς, ἐμφανίζεται ἡ κατάσταση γιὰ τὴν αὐτοκρατορία στὴν Ἀνατολὴ ἀπ' ὅ,τι στὴ Δύση, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὄξυνση τῶν σχέσεων πρεσβυτέρας καὶ νέας Ρώμης, οἱ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς, σύμφωνα

1. Γιὰ τὴ σύνοδο τοῦ 861 καὶ τὴν ἐπικύρωση τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου, πρβλ. J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire, from the Fall of Irene to the Accession of Basil I*, Λονδίνο 1912, σελ. 195 - 198 (χρονολογεῖ τὴ σύνοδο τὸν Μάιο τοῦ 861) καὶ F. Dvornik, *Le schisme de Photius, histoire et légende*, Παρίσι 1950, σελ. 116 - 143.

2. Πρβλ. F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Παρίσι 1926. Τοῦ ἴδιου, *Byzantine Missions among the Slavs. SS Constantine - Cyril and Methodius*, Rutgers Byzantine series, New Brunswick, New Jersey 1970.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 165 CSHB. Ψευδοσυμεών σελ. 665 CSHB. Συν. Γεωργίου Μοναχοῦ σελ. 824 CSHB.

4. Πρβλ. F. Dvornik, *Byzantium and the Roman Primacy*, Νέα Ὑόρκη 1966, σελ. 101 - 123.

5. Πρβλ. Bury, στὸ ἴδιο, σελ. 201 καὶ G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*[3], Μόναχο 1963, σελ. 193.

μὲ τὴ ρητὴ μαρτυρία τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου[1], ἔχουν γίνει τόσο ἐπικίνδυνοι, ὥστε νὰ ἀπειλοῦν ὄχι μόνο τὴ Σικελία καὶ τὴν Ἰταλία, ἀλλὰ καὶ τὶς ἴδιες τὶς ἀκτὲς τῆς δυτικῆς Βαλκανικῆς, τὸν ἴδιο χρόνο 867.

β) Ἡ προτεραιότητα ποὺ ἔδωσε ὁ Βασίλειος Α' στὰ προβλήματα τῆς Δύσης

Ὁ Βασίλειος Α', ἀμέσως μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 867, καθαιρεῖ τὸν Φώτιο, ἐπαναφέρει τὸν ἐξόριστο ὡς τότε πατριάρχη Ἰγνάτιο (867 - 877) ποὺ εἶχε τὴν εὔνοια τοῦ πάπα Νικολάου Α' καὶ στέλνει πρεσβεία στὴ Ρώμη μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ βασιλικὸ σπαθάριο Βασίλειο Πινακᾶ[2]. Ὁ ὑπερασπιστὴς ὅμως τῶν πρωτείων τῆς Παπωσύνης Νικόλαος Α' εἶχε πεθάνει στὶς 13 Νοεμβρίου τοῦ 867 καὶ ἡ πρεσβεία τοῦ Βασιλείου, φτάνοντας στὴ Ρώμη, βρῆκε στὴν παπικὴ ἕδρα τὸν Ἀδριανὸ Β' (867 - 872).

Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Ἀράβων ἔχουν φτάσει ὡς τὴ Β. Ἀδριατική· τὰ φρούρια Βούτοβα, Ρῶσα καὶ Δεκάτερα ἔχουν πρόσφατα καταληφθεῖ[3]. Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, ἀνταποκρινόμενος στὴν ἔκκληση τῶν κατοίκων τῆς Ράγουσας ποὺ πολιορκεῖται ἐδῶ καὶ ἀρκετὸν καιρὸ ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς τῆς Καρχηδόνας[4], στέλνει τὸν πατρίκιο καὶ δρουγγάριο τοῦ πλωίμου Νικήτα Ὡρούφα[5] μὲ μεγάλο στόλο στὴ Δαλματία[6] ποὺ, γύρω στὰ 870 περίπου, γίνεται θέμα[7]. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 868 λοιπόν, ὁ βυζαντινὸς στόλος ἔχει ἤδη κάνει μιὰ δυναμικὴ ἐμφάνιση στὰ νερὰ τῆς Ἀδριατικῆς.

1. Βλ. Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, Βίος Βασιλείου, Συν. Θεοφ. σελ. 288 CSHB: *... καὶ τῶν πλείστων τῆς Σικελίας ὑπὸ τῆς γειτονούσης τῶν Καρχηδονίων δυνάμεως καταπολεμηθείσης καὶ ὑποφόρου τοῖς βαρβάροις γεγενημένης*, ... σελ. 289: ... *οἱ ἀπὸ Καρχηδόνος Ἀγαρηνοί, ... ἓξ καὶ τριάκοντα πλοίων πολεμικῶν κατὰ Λαλματίας στόλον ἀπέστειλαν...*

2. Βλ. Mansi XVI, 23, 46 - 47A, 50, 53. Πρβλ. καὶ T. C. Lounghis, *Les ambassades byzantines en Occident, depuis la fondation des états barbares jusqu'aux Croisades (407 - 1096)*, Ἀθήνα 1980, σελ. 191.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 289. Πρβλ. Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία (324 - 1071)*, ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 259. Ἐπίσης H. Grotz, *Erbe wider Willen. Hadrian II. (867 - 872) und seine Zeit*, Βιέννη - Κολωνία - Graz 1970, σελ. 190.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 289. Πρβλ. E. Eickhoff, *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland*, Βερολίνο 1966, σελ. 212 καὶ Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 11 - 12.

5. Συν. Θεοφ. σελ. 290. Πρβλ. Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Παρίσι 1966, σελ. 104. R. Guilland, *Les patrices stratèges byzantins en Italie méridionale, de l'avènement de Basile Ier à la mort de Léon VI (867 - 912)*, Recherches sur les institutions byzantines, τόμ. Β', Βερολίνο - Ἀμστερνταμ 1967, σελ. 170. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 13.

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 291 - 292.

7. Πρβλ. J. Ferluga, *Vizantiska uprava u Dalmatsiji*, Βελιγράδι 1957, σελ. 68 - 96 καὶ στὴ γαλλικὴ περίληψη σελ. 157.

Οἱ Ἄραβες ποὺ πολὺ εὔκολα παραιτοῦνται ἀπὸ τὴ Ράγουσα — ἡ ἀναγγελία καὶ μόνο τῆς ἄφιξης τοῦ βυζαντινοῦ στόλου στάθηκε ἱκανὴ νὰ τοὺς κάνει νὰ ἐγκαταλείψουν μιὰ βασικῆς σημασίας περιοχὴ γιὰ τὴν κυριαρχία τους στὴν Ἀδριατικὴ καὶ τὴ στενότερη «πολιορκία» τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου — ἀποβιβάζονται στὴν Ἰταλία ποὺ *«νῦν Λαγοβαρδία ὠνόμασται»*[1] καὶ *«συνεχῶς αὐτὴν κατατρέχοντες καὶ ἀφειδῶς ληιζόμενοι»*, καταλαμβάνουν ἑκατὸν πενῆντα κάστρα[2]. Ἡ ἴδια ἡ Ρώμη ἀπειλεῖται[3]. Στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ἕνατου αἰώνα, τὸ μέλλον τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης θὰ κρινόταν στὴν Ἰταλία.

Στὴ Δαλματία, σὲ μιὰ ἀραβικὴ ἐπίθεση, ὁ Βασίλειος Α΄ ἀπάντησε μὲ μιὰ βυζαντινὴ ἀντεπίθεση· οἱ ἐνέργειές του αὐτὲς γίνονται στὴ Βαλκανική, ὅπου κανένας δυτικὸς στρατὸς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀμφισβητήσει τὴν κυριαρχία του. Σὲ ἀντίθεση ὅμως μὲ τὴ γρήγορη καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβασή του στὴ Δαλματία, ὁ Βασίλειος Α΄ διστάζει ν' ἀκολουθήσει ἀμέσως τοὺς Ἄραβες στὴν Ἰταλία, ἂν καὶ διαθέτει ἕνα στόλο ἑκατὸ πλοίων κι ἕναν ἱκανότατο ἀρχηγό, ὅπως τὸν Νικήτα Ὡρύφα. Ἔτσι προετοιμασμένος, θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ καταλάβει τὶς δυὸ παράλιες πόλεις, τὸν Τάραντα καὶ τὸ Μπάρι, ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ ἀραβικὴ κατοχή.

Πρὶν κάνει ὅμως ὁποιαδήποτε κίνηση πρὸς τὴν Ἰταλία, *«διαπρεσβεύεται πρὸς Λοδοΐχον, τὸν ῥῆγα Φραγγίας καὶ τὸν πάπα Ῥώμης. . .»*[4], ζητάει δηλαδὴ ἐνίσχυση ἢ ἴσως καὶ ἔγκριση γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπέμβει στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις.

Ἐκείνη τὴν ἐποχή, οἱ ἀμυντικὲς ἱκανότητες τῶν δυὸ δυνάμεων τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου — πάπα Ρώμης καὶ καρολίγγειου αὐτοκράτορα — εἶναι ἀνεπαρκεῖς γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῶν Ἀράβων ποὺ ἔχουν ἑδραιώσει τὴν κυριαρχία τους στὴ Σικελία καὶ ἔχουν καταλάβει τὶς πόλεις Τάραντα καὶ Μπάρι στὴ Ν. Ἰταλία. Εἶναι φανερὸ ὅτι γιὰ τὶς καθεαυτὸ ἰταλικὲς δυνάμεις εἶναι πιὸ εὔκολο νὰ καταπολεμήσουν τοὺς Ἄραβες στὴ Ν. Ἰταλία, ὅπου οἱ κτήσεις τους δὲν ἔχουν ἐδαφικὴ συνοχή, παρὰ στὴ Σικελία, ὅπου κατέχουν πιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος της.

Ὅμως, μετὰ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἔντονης δραστηριότητας στὴν Ἰταλία (847 - 867), ὁ δυτικὸς αὐτοκράτορας Λουδοβίκος Β΄ (850 - 875) δὲν μπορεῖ νὰ δράσει ἀποτελεσματικά. Ὁ φραγγικὸς στρατὸς εἶναι ἰσχυρὸς ἀλλὰ σχεδὸν ἀνίκανος νὰ ἀποκρούσει τὶς ξαφνικὲς ἐπιδρομὲς-ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων. Ἑπομένως, οἱ ἰταλικὲς δυνάμεις στὸν πόλεμο αὐτὸ χρειάζονταν ἐνίσχυση πού, ἀντι-

1. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 290.

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 292.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 290: *. . .ἄχρι καὶ αὐτῆς σχεδὸν τῆς ποτὲ μεγαλοδόξου Ῥώμης ἐκράτησαν* (οἱ ἐξ Ἀφρικῆς Σαρακηνοί). . . Σχετικὰ μὲ τὴν ἀραβικὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τῆς Ρώμης τὸν ἕνατο αἰώνα πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 15 καὶ Eickhoff, στὸ ἴδιο, σελ. 211 κέ.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 293.

κειμενικά, μόνο ένας στόλος μπορούσε νὰ προσφέρει. Καὶ ὁ βυζαντινὸς στόλος τοῦ Νικήτα 'Ωρύφα ἦταν ἤδη πολὺ κοντά...

'Αφοῦ ὁ Βασίλειος Λ', ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας ἐνέργειές του, ἔχει σχεδὸν πλήρη ἀντίληψη γιὰ τὴν ὅλη κατάσταση καὶ ξέρει πὼς ἡ βοήθειά του εἶναι ἀναγκαία, γιατί ζητάει ἐνίσχυση ἀπὸ τὸν Λουδοβίκο Β' καὶ τὸν πάπα Ρώμης; Εἶναι πράγματι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, ὅτι δηλαδὴ οἱ δυνάμεις τοῦ Βασιλείου δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἐχθροῦ[1] ἢ μήπως ὑπάρχουν κι ἄλλοι λόγοι; Ὁ Βασίλειος Α' δείχνει νὰ φοβᾶται — καὶ εἶχε δίκιο, ὅπως ἀπέδειξαν ἀργότερα τὰ πράγματα — μιὰ ἐνδεχόμενη δυτικὴ ἀντίδραση, σὲ μιὰ ἀπόπειρα ἀποκατάστασης τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας στὴ 'Ιταλία.

Ἔτσι, ὁ βυζαντινὸς στόλος συμμετέχει στὴν πολιορκία τοῦ Μπάρι ποὺ πέφτει στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 871, ὄχι ὅμως καὶ στὴν κατοχή του· ἡ πόλη περιέρχεται τὴν ἴδια χρονιὰ στὴν κυριαρχία μόνο τοῦ Λουδοβίκου Β', πράγμα ποὺ ἀποσιωπᾶ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὅπως δείχνει ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν γεγονότων, ὁ Βασίλειος ἐγκαταλείπει — προσωρινὰ — τὴν 'Ιταλία γιὰ νὰ στραφεῖ ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν στὴν 'Ανατολή[2].

Ὡς τὴ στιγμὴ αὐτή, ἡ αὐτοκρατορία εἶχε κρατήσει σαφῶς ἀ μ υ ν τ ι κ ὴ καὶ ἐ π ι φ υ λ α κ τ ι κ ὴ στάση στὴν 'Ανατολή, ἐπειδὴ οἱ δυνάμεις της ἦταν ἀπασχολημένες στὸ δυτικὸ μέτωπο. Οἱ Παυλικιανοί, ἐκμεταλλευόμενοι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός, ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομές, μὲ ἀρχηγό τους τὸν Χρυσόχειρα, ἐναντίον τῆς βυζαντινῆς ἐπικράτειας, φτάνοντας χωρὶς νὰ συναντήσουν ἰδιαίτερες δυσκολίες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων εἶχε μεταφερθεῖ στὴ Δύση — ὡς τὴ Νικομήδεια, τὴ Νίκαια, τὸ θέμα Θρακησίων καὶ τὴν πρωτεύουσά του Ἔφεσο, περιοχὲς ποὺ βρίσκονταν καὶ κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ κάτω ἀπὸ τὸ στενὸ ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς διοίκησης.

Ὁ αὐτοκράτορας ὅμως δὲν ἀπάντησε στρατιωτικὰ σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδρομές· ἀντίθετα, θέλοντας προφανῶς νὰ ἐξασφαλίσει τὴν εἰρήνη στὴν 'Ανατολή, ἐπειδὴ τοῦ ἦταν πρακτικὰ ἀδύνατο καὶ οἰκονομικὰ ἀσύμφορο νὰ διαθέτει ταυτόχρονα στρατεύματα σὲ δυὸ μέτωπα, 'Ανατολὴ καὶ Δύση, ἔστειλε πρεσβεία στὸν Χρυσόχειρα τὴ δεύτερη χρονιὰ τῆς βασιλείας του (869), μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Πέτρο Σικελιώτη[3], καὶ πρότεινε εἰρήνη καὶ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων ποὺ εἶχαν συλληφθεῖ στὶς συγκρούσεις μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Παυλικιανῶν στὴ Μ.

1. Βλ. Συν. Θεοφ. στὸ ἴδιο: ... *καὶ τὰς μὲν ἤδη χάριν τῶν 'Ραουσαίων... προαποσταλείσας δυνάμεις... οὐκ ἀξιομάχους πρὸς τοσαύτην τῶν βαρβάρων πληθὺν ἐδοκίμασε...*

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 293 - 294: ... *καὶ ἡ μὲν πρώτη κατὰ τὴν ἑσπέραν στρατεία τῷ βασιλεῖ τοιοῦτον πέρας ἐδέξατο...*

3. Πρβλ. V a s i l i e v, στὸ ἴδιο, σελ. 27 καὶ P. L e m e r l e, *L'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques*, TM 5 (1973), σελ. 1 - 144, ἐδῶ σελ. 103.

'Ασία[1]. Ὁ Πέτρος Σικελιώτης ποὺ παρέμεινε στὴν Τεφρικὴ ἐννέα μῆνες[2], πέτυχε μόνο τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων, ἐπειδὴ ὁ Χρυσόχειρας στὸ θέμα τῆς εἰρήνης ἐπέβαλε βαρύτατους ὅρους: ἔχοντας καταλάβει ὅτι ἡ αὐτοκρατορία ἀδυνατοῦσε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς δυνάμεις του, ζήτησε νὰ περιέλθει στὴν κυριαρχία του ὁλόκληρη ἡ Μ. 'Ασία[3]. Τὴν ἀπάντηση αὐτὴ μετέφερε ὁ Πέτρος Σικελιώτης στὸν Βασίλειο Α', φτάνοντας τὴν ἄνοιξη τοῦ 870 στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ πρεσβεία ὅμως αὐτὴ εἶχε προσφέρει στὴν αὐτοκρατορία τὴν ἀπαιτούμενη ἀνάπαυλα: ἡ πρώτη φάση τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βασιλείου Α' στὴ Δύση τέλειωνε στὶς ἀρχὲς τοῦ 871 μὲ τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς δυνάμεις. Ὁ αὐτοκράτορας φροντίζει μόνο νὰ σταθεροποιήσει τὴ θέση του στὸ γεωγραφικὸ αὐτὸ τομέα κάνοντας τὴ Δαλματία θέμα· σὲ λίγο θὰ ἄρχιζε ἕνα bellum diplomaticum ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοκράτορες Βασίλειο Α' καὶ Λουδοβίκο Β' γιὰ τὴ νομιμότητα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου καὶ τὴν κατοχὴ τοῦ Μπάρι[4].

Οἱ δυνατότητες γιὰ νέες πολεμικὲς ἐπεμβάσεις στὴν 'Ιταλία ἔλειψαν. Ὁ Βασίλειος Α', ἀπερίσπαστος τώρα πιὰ ἀπὸ τὴ Δύση, ἀνοίγει τὸ μέτωπο στὴν 'Ανατολὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Παυλικιανῶν, ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μπάρι, τὴν ἄνοιξη τοῦ 871, *«ἔαρος ὑπολάμποντος τὰ ὅπλα ἀνείλετο»*. Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἡγεῖται τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Χρυσόχειρα[5]. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς δὲν εἶναι καθόλου εὐνοϊκά: μὴ μπορώντας νὰ καταλάβει τὴν Τεφρική[6], κυριεύει τὰ γειτονικὰ φρούρια «Ἄβαραν» καὶ «Σπάθην»[7]. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος θέλοντας προφανῶς νὰ ἀπαλύνει τὴν ἧττα τοῦ παππού του, δὲν ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας θὰ εἶχε αἰχμαλωτισθεῖ ἂν δὲν παρενέβαινε ὁ Θεοφύλακτος 'Αβάστακτος[8]. Ὁ Χρυσόχειρας, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴ νίκη αὐτή, ἐπιχειρεῖ νέες ἐκστρατεῖες

1. Γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ Πέτρου Σικελιώτη, πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 31 καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 98.

2. Βλ. Ἱστορία Πέτρου Σικελιώτη 188: TM 4 (1970), σελ. 67: ...*Ἐκεῖσε οὖν ἐννεαμηνιαῖον χρόνον διατρίψαντες*... καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 19.

3. Βλ. Γενέσιο, σελ. 86, ἔκδ. Lesmueller-Werner-Thurn, CFHB.

4. Γιὰ τὸ γράμμα τοῦ Βασιλείου ποὺ, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν σώθηκε (βλ. Χρονικὸ Σαλέρνου 107: MGH SSRG, III, 521-527), πρβλ. J. Gay, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867-1071)*, Παρίσι 1904, σελ. 84-88 καὶ Dölger, *Regesten* 487.

5. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 266. Πρβλ. Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 103.

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 267.

7. Βλ. Συν. Θεοφ. στὸ ἴδιο. Γιὰ τὰ φρούρια αὐτὰ πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 33 καὶ σημ. 3.

8. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ μνημονεύουν ὁ Λέων Γραμματικός, σελ. 255 CSHB, ὁ Ψευδοσυμεών, σελ. 690 CSHB, Ἡ Συν. τοῦ Γεωργ. Μοναχοῦ ἔκδ. Istrin, σελ. 19 καὶ ὁ Θεοδόσιος Μελιτηνὸς ἔκδ. Tafel, σελ. 178.

φτάνοντας, τὸ 872, ὡς τὴν Ἄγκυρα[1]. Τὴν ἴδια χρονιά, ὁ Βασίλειος Α' στέλνει ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν τὸν δομέστικο τῶν σχολῶν Χριστόφορο[2] ποὺ καταφέρνει νὰ τοὺς νικήσει στὸ Βαθυρρύακα, νὰ καταλάβει τὴν Τεφρικὴ καὶ νὰ ἀπαλλάξει ἔτσι τὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τους[3].

Ἔχοντας ἐξοντώσει τοὺς Παυλικιανούς, ὁ αὐτοκράτορας ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Ἀράβων τὸν ἑπόμενο χρόνο 873: εἰσβάλλει στὴν περιοχὴ τοῦ Εὐφράτη κυριεύοντας τὶς πόλεις Ζάπετρα καὶ Σαμόσατα. Ὡστόσο, στὴν προσπάθειά τους νὰ καταλάβουν τὴ Μελιτηνή, τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ἡττῶνται, χωρὶς νὰ πετύχουν τὸν ἀντικειμενικό τους σκοπό[4].

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς πολεμικές του ἐνέργειες, ὁ Βασίλειος Α' προβαίνει καὶ σὲ λήψη διοικητικῶν μέτρων στὴν Ἀνατολή, ὅπως εἶχε κάνει λίγο νωρίτερα καὶ μὲ τὴ Δαλματία. Τὸ 873 ἱδρύει τὸ θέμα Χαρσιανοῦ ποὺ τὸ 863 ἀναφέρεται ὡς κλεισούρα[5]. Στὸ ἑξῆς, στὸ θέμα αὐτὸ θὰ ὑπάρχει τακτικὸς στρατὸς ὑπὸ τὶς διαταγὲς ἑνὸς στρατηγοῦ ποὺ θὰ διορίζεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, εἶναι πολὺ πιὸ εὔκολο γιὰ τὴν κεντρικὴ διοίκηση νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ διαθέτει τὸ θεματικὸ στρατὸ ὅπου οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν.

Καὶ οἱ περιστάσεις, ὅπως φαίνεται, ἀπαιτοῦν τὴν παρουσία στρατοῦ στὴν Ἰταλία, ὅπου τὸ ἔργο τοῦ αὐτοκράτορα δὲν ἔχει ἀκόμα ὁλοκληρωθεῖ. Γιὰ τὴ διεξαγωγὴ καὶ τὴ διεκπεραίωση νέων ἐπιχειρήσεων χρειάζονται ἱκανοὶ ἀρχηγοί, ἀλλὰ καὶ πολυάριθμα στρατεύματα. Καὶ τὰ στρατεύματα αὐτά, σ' ἕνα μεγάλο βαθμό, μόνο ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ θὰ μποροῦσαν νὰ διατεθοῦν.

Πράγματι, τὰ στρατεύματα τῶν ὁποίων θὰ ἡγηθεῖ ἀργότερα (882/884) ὁ Στέφανος Μαξέντιος, θὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ Θράκες, Μακεδόνες, ἐπίλεκτους Χαρσιανίτες καὶ Καππαδόκες[6]. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ὁ παλαιός, στὰ χρόνια 885/886, θὰ καταλάβει τὴν Ἀμάντια, τὰ κάστρα Τρόπας καὶ ἁγίας Σεβερίνας

1. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 34 καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο.

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 272. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστόφορου, γαμπροῦ τοῦ Βασιλείου, ἀναφέρουν ἡ Συνέχεια τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, σελ. 841 CSHB καὶ ἔκδ. Istrin, σελ. 20.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 272 - 276. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 38. Ὁ Lemerle (στὸ ἴδιο, σελ. 108) χρονολογεῖ τὴν κατάληψη τῆς Τεφρικῆς τὸ 878. Ἡ ἄποψη τοῦ Lemerle ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐκδοχή, ὅτι ὁ Βασίλειος, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας του, ἔδωσε τὸ κέντρο βάρους ὅλων του τῶν προσπαθειῶν στὴ Δύση, χωρὶς νὰ ἔχει ὁλοκληρωθεῖ τὸ ἔργο του ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν στὴν Ἀνατολή.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 268 - 271.

5. Βλ. Γενέσιο, σελ. 68 - 69. Πρβλ. A. Pertusi, *Constantino Porfirogenito, de Thematibus*, Βατικανὸ 1952, πίνακας II στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ἐπίσης Ζακυθηνό, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, σελ. 338 καὶ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τόμ. Η', Ἀθήνα 1979, σελ. 170 (Ν. Οἰκονομίδης).

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 312. Πρβλ. A. Pertusi, *Contributi alla storia dei temi bizantini dell'Italia méridionale*, Atti del 3o Congresso Internazionale di studi sull' Alto Medioevo, Spoleto 1958, σελ. 459 - 481, ἐδῶ, σελ. 470.

μὲ στρατιωτικὲς δυνάμεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, μέσα στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται κι ὁ παλιὸς ὑπηρέτης τοῦ Χρυσόχειρα Διακονίτζης[1].

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴ διήγηση τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, ἡ μεταφορὰ ἀνατολικῶν στρατευμάτων στὴν Ἰταλία θὰ ἀποκτοῦσε ἔντονο ρυθμό. Ἔτσι, ἡ διοικητικὴ ὀργάνωση τῆς περιοχῆς τοῦ νεοϊδρυμένου θέματος Χαρσιανοῦ, καθὼς καὶ ἡ σύνθεση τῶν στρατευμάτων αὐτῶν ὑποδηλώνουν, ὅτι ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Βασιλείου Α' ἦταν ἡ προετοιμασία τῶν νέων ἐπιχειρήσεών του στὴν Ἰταλία.

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο τὸ ὅτι οἱ νέες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ αὐτοκράτορα στὴν Ἰταλία ἀρχίζουν τὸν ἴδιο χρόνο ποὺ ἱδρύεται τὸ θέμα Χαρσιανοῦ, δηλαδὴ τὸ 873: ἡ ἄφιξη προφανῶς μιᾶς ἰσχυρῆς βυζαντινῆς στρατιᾶς μὲ ἀρχηγὸ τὸν πατρίκιο Γρηγόριο στὸ Ὄτραντο ὑποχρεώνει τὸν πρίγκιπα τοῦ Μπενεβέντο Adelchis (853 - 878) νὰ γίνει φόρου ὑποτελὴς στὴν αὐτοκρατορία[2]. Ἀπὸ τότε καὶ ὡς τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς[3], ἡ ἐδαφικὴ ἐξάπλωση τῆς αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία εἶναι ἀναμφισβήτητη[4]. Ἡ χρονολογικὴ διαδοχὴ λοιπὸν τῶν γεγονότων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α' στὴ διάρκεια τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας του ἀποδεικνύει τὴν προτεραιότητα τῆς Δύσης ἔναντι τῆς Ἀνατολῆς.

II. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α'

α) Ἡ ἀνάγκη γιὰ συμφιλίωση μὲ τὴν Παπωσύνη

Μὲ τὴ γρήγορη ὑπαναχώρησή του στὸ πατριαρχικὸ-ἐκκλησιαστικὸ θέμα ἀμέσως μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, ὁ Βασίλειος Α' δίνει στὸ πρόβλημα τὶς πραγματικὲς πολιτικὲς διαστάσεις του. Ποιές εἶναι αὐτές;

Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος δὲν λέει ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου εἶχαν παραμελήσει τὴν αὐτοκρατορία, ἀλλά, ὅτι ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου ὁρισμένα συγκεκριμένα ἐδάφη κινδύνευαν νὰ χαθοῦν ὁριστικά. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας ἢ τὰ *«πρὸς δυόμενον ἥλιον»*, ἡ Δαλματία, ἡ Παννονία[5], καὶ ὄχι κάποια ἄλλα στὴν Ἀνατολὴ ἢ ἀλλοῦ. Τὰ

1. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 313. Πρβλ. Pertusi, στὸ ἴδιο καὶ H. Grégoire, *La carrière du premier Nicéphore Phocas*, Προσφορὰ εἰς Στ. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 236.

2. Πρβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 106. Vera von Falkenhausen, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis ins 11. Jahrhundert*, Wiesbaden 1967, σελ. 15.

3. Γιὰ τὴ χρονολογία καὶ τὴν ἡμερομηνία τῆς κατάληψης τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, πρβλ. Falkenhausen, στὸ ἴδιο, σελ. 19, σημ. 128.

4. Πρβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 110 - 111, σημ. 1 καὶ Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 66.

5. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 288. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, κεφ. 29, 88 - 98, ἔκδ. Moravcsik-Jenkins, CFHB, σελ. 126.

ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας ἦταν ἐκεῖνα ποὺ διέτρεχαν τὸν κίνδυνο νὰ χαθοῦν ὁριστικὰ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία, γιατὶ ὑπῆρχε στὴ Δύση μιὰ ἄλλη «ρωμαϊκὴ» δύναμη.

Ἡ νέα αὐτὴ ρωμαϊκὴ δύναμη — σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ Βυζάντιο βέβαια — εἶχε δημιουργηθεῖ τὸ 754 καὶ ἀπὸ τότε, οἱ πρόοδοί της ἦταν τεράστιες[1]. Ἔχοντας ὁλόκληρη τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, μὲ ἐξαίρεση τὴν ἀραβικὴ Ἱσπανία, στὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ ἐπικυριαρχία της, ἔχοντας φτάσει στὸ σημεῖο νὰ ἱδρύσει μιὰ ὁλόκληρη καινούργια αὐτοκρατορία τὰ Χριστούγεννα τοῦ 800, τὴν ἐποχὴ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου εἶχε ἀρχίσει νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία της καὶ ἀνατολικότερα, μὲ διείσδυση στὰ Βαλκάνια. Ἐξάλλου, τὸ παλιὸ «Ἰλλυρικὸν» πάντα ὑπαγόταν στὸν πάπα Ρώμης, πρὶν ὁ Λέων Γ' Ἴσαυρος (ἢ ὁ Κωνσταντῖνος Ε') τὸ προσαρτήσει — παράνομα κατὰ τὴν κρίση τῆς Ρώμης — στὸ πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης[2]. Ἡ ἐντελῶς πρόσφατη πεῖρα, ὅπως ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῶν δυὸ ἀνώτατων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, πρεσβυτέρας καὶ νέας Ρώμης, στὸ θέμα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων, εἶχε ἀποδείξει τὸ μέγεθος αὐτῆς τῆς παπικῆς διείσδυσης στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο[3].

Ἀλλά, ἂν ἡ Παπωσύνη εἶχε τὴν εὐκαιρία ἢ τὴ δυνατότητα νὰ ἐπεμβαίνει ἀρκετὰ εὔκολα σὲ περιοχὲς τόσο ἄμεσα γειτονικὲς καὶ ζωτικὲς γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἦταν ἡ Βουλγαρία, ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, κατευθείαν ἀπόγονος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κατὰ τὴν παράδοση, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε πιὰ τὸ παραμικρὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει σὲ περιοχὲς τῆς «Ἑσπερίας», ὅπως ἀφήνουν νὰ νοηθεῖ οἱ δισταγμοὶ τοῦ Βασιλείου Α' τὸ 868/869.

1. Σχετικὰ μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ τὴ «ρωμαϊκή» του ὑπόσταση, πρβλ. W. Gundlach, *Die Entstehung des Kirchenstaates und der curiale Begriff Res Publica Romanorum*, Untersuchungen zur deutschen Staats-und Rechtgeschichte, Heft 59, Breslau 1889. E. Caspar, *Das Papsttum unter fränkischer Herrschaft*, Darmstadt 1965. Ἐπίσης D. H. Miller, *Byzantine - Papal Relations during the Pontificate of Paul I: Confirmation and Completion of the Roman Revolution in the Eighth Century*, BZ 68 (1975), σελ. 47 - 62.

2. Πρβλ. V. Grumel, *L'annexion de l'Illyricum oriental, de la Sicile et de la Calabre au Patriarcat de Constantinople*, Recherches de science religieuse, 40 (Mélanges Jules Lebretton), 2 (1951 - 1952), σελ. 191 - 200, ποὺ πιστεύει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Ε' προσάρτησε τὸ Ἰλλυρικόν. Ἀντίθετα, ὁ M. V. Anastos, *The Transfer of Illyricum, Calabria and Sicily to the Jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople in 732 - 733*, Studi Bizantini e Neoellenici 5 (1957) (Silloge Bizantina in onore di S. G. Mercati), σελ. 14 - 31 πιστεύει ὅτι ἡ προσάρτηση ἔγινε τὸ 732 - 733 ἀπὸ τὸ Λέοντα Γ' τὸν Ἴσαυρο.

3. Πρβλ. F. Dvornik, *Photius, Nicolas I and Hadrian II*, Bsl 34/1 (1973), σελ. 33 - 50. I. Dujčev, *Au lendemain de la conversion du peuple bulgare*, Mélanges de science religieuse 8 (1951), σελ. 211 - 226. Τοῦ ἴδιου, *Die Responsa Nicolai I Papae ad Consulta Bulgarorum als Quelle für die bulgarische Geschichte*, Festschrift des Haus-Hof-und Staatsarchivs τόμ. Λ', Βιέννη 1949, σελ. 349 - 362.

Τὴ στέρηση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ἡ Παπωσύνη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἵδρυση τοῦ κράτους της, εἶχε φροντίσει νὰ τὴν ἀποδώσει στὴν ἴδια τὴ θέληση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ παραπάνω, καταλήγουμε στὴ διαπίστωση πὼς πρωταρχικῆς σημασίας ἀπώλεια γιὰ τὴν αὐτοκρατορία δὲν θὰ ἦταν ἐκείνη ποὺ θὰ ὀφειλόταν σὲ κάποια νέα ἀραβικὴ εἰσβολὴ ἢ κατάκτηση (στὴν περίπτωση αὐτὴ ὅλα θὰ μποροῦσαν νὰ διορθωθοῦν μὲ μιὰ βυζαντινὴ ἀντεπίθεση, ὅπως γινόταν πάντα, λίγο-πολύ), ἀλλὰ ἕνας κίνδυνος πολὺ πιὸ ἀπειλητικός: ἡ ὁριστικὴ ἀδυναμία τῆς αὐτοκρατορίας νὰ ἀποκτήσει ἐκεῖνα ποὺ — θεωρητικὰ πάντα — περιλαμβάνονταν στὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκουμενικὴ ρωμαϊκὴ ἰδέα.

Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ κίνδυνος αὐτὸς συνοψιζόταν στὴν ἐνδεχόμενη ἐπικράτηση πολιτικῆς ἀντίληψης μὲ ἰσχυρὲς ἰδεολογικὲς βάσεις, ποὺ θὰ ἐκμηδένιζε ἢ θὰ ἐλαχιστοποιοῦσε τὶς βυζαντινὲς δυνατότητες γιὰ ἀνάκτηση χαμένων ρωμαϊκῶν ἐδαφῶν, ὁποτεδήποτε κι ἂν εἶχαν αὐτὰ χαθεῖ. Αὐτὸ τουλάχιστον φαίνεται ἀπὸ τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβαση τοῦ βυζαντινοῦ στόλου στὴ Δαλματία καὶ στὴ διστακτική του ἀνάμιξη στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη λοιπόν, εἶναι εὐνόητο ὅτι, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ Βασίλειος Α′ νὰ ἐπέμβει στὴν Ἰταλία, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ πρὸς τὸν πάπα Ρώμης πού, μετὰ τὰ μέσα τοῦ ὄγδοου αἰώνα, ἀπαγορεύει κάθε βυζαντινὴ ἐπέμβαση στὴ Δύση. Στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος φαίνεται ὅτι ἔγινε στὰ τέλη τοῦ ἔτους 867 καὶ ἡ πρώτη ἐκθρόνιση τοῦ πατριάρχη Φωτίου.

β) Προσπάθειες γιὰ νομιμοποίηση τῆς βυζαντινῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α′ στὴ Δύση

Ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν ἀνάγκη γιὰ συμφιλίωση μὲ τὴν Παπωσύνη ποὺ ρύθμισε τὶς μετέπειτα πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἐνέργειες τοῦ Βασιλείου Α′, ὄχι μόνο στὴ Δύση, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀνατολή, εὔκολα γίνονται κατανοητὰ τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ ἀνάγκες ποὺ ὁδηγοῦν στὴν ἀνάκτηση τῶν «χαμένων» ἐδαφῶν — ὅπως τὰ θεωρεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος - σημαίνουν γιὰ τὸν Βασίλειο Α′ ἐπέμβαση στὴν Ἰταλία. Γιὰ μιὰ τέτοια ἐπέμβαση ὅμως, χρειαζόταν ἡ συγκατάθεση-ἔγκριση τοῦ πάπα Ρώμης. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποσπάσει ὁ Βασίλειος Α′ τὴ συγκατάθεση-ἔγκριση τοῦ πάπα, ἔπρεπε νὰ προηγηθεῖ ἡ ἄρση τῆς ρήξης τῶν δυὸ ἀνώτατων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ποὺ εἶχε φτάσει στὸ ἀποκορύφωμά της στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ′. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ καθαιρεθεῖ ὁ τότε κάτοχος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, δηλαδὴ ὁ Φώτιος.

Ἔτσι, γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ ἐκθρόνιση τοῦ πατριάρχη Φωτίου δὲν ἀποτελεῖ

αὐτοσκοπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ μόνο μιὰ προκαταρκτικὴ ἐνέργεια ποὺ θὰ δημιουργοῦσε τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ πολιτικοὺς ἐπεκτατικοὺς ἐλιγμοὺς σὲ διεθνὴ κλίμακα. Ὁ Βασίλειος Α' δηλαδή, πρέπει νὰ ἔβλεπε καθαρὰ ὅτι ἡ παραμονὴ τοῦ Φωτίου στὸν πατριαρχικὸ θρόνο ἐμπόδιζε τὴν πραγματοποίηση τοῦ βασικότερου στόχου τῆς ἐξωτερικῆς του πολιτικῆς, ποὺ ἦταν ἡ ἐπέμβαση στὴν Ἰταλία, μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ πάπα βέβαια, ὥστε νὰ μπορέσει ἡ αὐτοκρατορία νὰ ἀνακτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἔχει ἐλευθερία κινήσεων στὴ Δύση.

Τὴ συμφιλίωση μὲ τὸν πάπα Ρώμης ἀκολουθεῖ ἡ συμμαχία τοῦ Βασιλείου Α' μὲ τὸν Λουδοβίκο Β' Ἰταλικὸ τὸ 868/869· μιὰ συμμαχία πού, μὲ τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Φράγγους μόνο, ἀποδεικνύεται ὄχι καὶ τόσο εὐνοϊκὴ γιὰ τὴ βυζαντινὴ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ στὴ Δύση. Ἡ ρήξη τῶν δυὸ αὐτοκρατόρων θὰ πάρει τὴ μορφὴ ἑνὸς bellum diplomaticum (ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν τὸ 871), ὅπου ὁ Βασίλειος Α' θὰ ἀμφισβητήσει στὸν καρολίγγειο αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα νὰ φέρει τὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο, δικαίωμα ποὺ τοῦ εἶχε ἀναγνωριστεῖ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' καὶ ἀπὸ τὸν πατριάρχη Φώτιο[1].

Ἡ βυζαντινὴ πολιτική, στὴν προσπάθειά της νὰ νομιμοποιήσει καὶ νὰ ἰσχυροποιήσει τὴ θέση της στὴ Δύση, ἐπιχειρεῖ νὰ προσεταιριστεῖ τὸ θεῖο τοῦ Λουδοβίκου Β', Λουδοβίκο Γερμανικὸ (840 - 876). Οἱ πρεσβεῖες ποὺ στέλνει ὁ Βασίλειος Α' στὸ Λουδοβίκο Γερμανικό, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 872 καὶ τὸ Νοέμβριο τοῦ 873 ἀποσκοποῦν μᾶλλον στὴ σύναψη μιᾶς νέας συμμαχίας[2].

Αὐτὴ ἡ στροφὴ τοῦ Βασιλείου Α' πρὸς τὸν Λουδοβίκο Γερμανικὸ δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ πρὸς τὸν πάπα Ρώμης, ποὺ εἶχε ἐγκαινιάσει ὁ αὐτοκράτορας ἀμέσως μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, ἀφοῦ καὶ ὁ νέος πάπας Ἰωάννης Η' (872 - 882), ποὺ ἐπίσημα διατηρεῖ καλὲς σχέσεις μὲ τὸν Βασίλειο Α', μὲ τὸν Ἰγνάτιο καί, μετά, μὲ τὸν Φώτιο, ἀποκρούει τὴν γερμανικὴ διαδοχὴ στὴν Ἰταλία ποὺ εἶχε ὁρίσει πεθαίνοντας ὁ Λουδοβίκος Β' Ἰταλικὸς καὶ στέφει στὴ Ρώμη, στὶς 25 Δεκεμβρίου τοῦ 875, αὐτοκράτορα τὸν Κάρολο Φαλακρὸ (840 - 877)[3], ἐπαναλαμβάνοντας κατὰ κάποιο τρόπο τὴν ἀντιβυζαντινὴ πράξη τοῦ ἔτους 800. Στὸ διάστημα ποὺ ὁ νέος δυτικὸς αὐτοκράτορας Κάρολος Φαλακρὸς ἀναθέτει στοὺς δοῦκες τοῦ Σπολέτο τὴν προστασία τῆς Ἁγίας Ἕδρας καὶ τὴν ἐνίσχυση τοῦ πάπα στὸν ἀγώνα ἐναντίον τῶν Ἀράβων, οἱ Βυζαντινοὶ ἐξασφαλίζουν ὅσο μποροῦν τὴν κυριαρχία τους ἐκεῖ μὲ τὴν κατάληψη καὶ κατοχὴ τοῦ Μπάρι (25/12/876). Τέλος, ὁ πάπας Ἰωάννης Η', ὁ ὁποῖος μὲ τὴ στέψη τοῦ αὐτοκράτορα Καρόλου Φαλακροῦ εἶχε

1. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν Λουδοβίκο Β' καὶ τὴ σύζυγό του Angilberga, βλ. Βίο Ἰγνατίου, PG 105, στ. 537.

2. Βλ. Annales Fuldenses στὰ 872 καὶ 873 (MGH SSRG, I, 384 καὶ 387). D o l g e r, *Regesten* 489 καὶ 491. Πρβλ. L o u n g h i s, στὸ ἴδιο, σελ. 193.

3. Πρβλ. G a y, στὸ ἴδιο, σελ. 115.

ἀπροκάλυπτα ἀντιτεθεῖ στὴν ἀνατολικὴ Φραγγία (Γερμανία) — μὲ τὴν ὁποία εἶχε ἔρθει σὲ διαπραγματεύσεις ὁ Βασίλειος Α' ἀπὸ τὸ 872 — μόλις πεθαίνει ὁ Κάρολος Φαλακρὸς στὶς 6 'Οκτωβρίου τοῦ 877 καὶ μὴ βλέποντας ἄλλο τρόπο γιὰ νὰ καταπολεμηθοῦν οἱ "Αραβες τῆς 'Ιταλίας, προστρέχει μὲ ἱκεσίες πρὸς τὸν Βασίλειο Α' στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 878[1].

'Η πρώτη δεκαετία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α' (867 - 877), ὅπως ὑποδηλώνει ἡ ἱεράρχηση τῶν πολιτικῶν φροντίδων τῆς αὐτοκρατορίας, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν προτεραιότητα τῆς Δύσης ἔναντι τῆς 'Ανατολῆς. 'Η προτεραιότητα αὐτὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὶς ἔντονες καὶ συνεχεῖς προσπάθειες τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ νομιμοποίηση μιᾶς νέας βυζαντινῆς κυριαρχίας στὰ ἐδάφη τῆς «'Εσπέρας», προσπάθειες πού, τὴν περίοδο αὐτή, ἐντοπίζονται ὄχι τόσο στὸ στρατιωτικό, ὅσο στὸ διπλωματικὸ τομέα.

'Ο ἀραβικὸς κίνδυνος πού ἄμεσα ἀπειλεῖ τὴν ἰταλικὴ χερσόνησο στὰ μέσα τοῦ ἕνατου αἰώνα[2], δίνει στὸν Βασίλειο Α' τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπέμβει στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις· ἡ ἐπέμβαση αὐτὴ ὅμως δὲν ἀποσκοπεῖ σὲ προσωρινὴ στρατιωτικὴ ἐγκαθίδρυση τῆς αὐτοκρατορίας στὴν 'Ιταλία, ἀλλὰ κυρίως στὴ δημιουργία νέων προϋποθέσεων γιὰ μιὰ ἐλευθερία κινήσεων στὴ Δύση.

'Ο πάπας, ἀπὸ τὴν ἵδρυση τοῦ κράτους του (754), ἀπαγορεύει κάθε βυζαντινὴ ἐπέμβαση στὰ ἐδάφη τῆς «'Εσπέρας», κι ἔτσι, ἡ ἐλευθερία αὐτὴ κινήσεων δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὴν αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τῆς δυναστείας τοῦ 'Αμορίου. 'Ωστόσο, οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας αὐτῆς πού κατηγοροῦνται γιὰ «ραθυμία» ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο, εἶχαν ἀποδείξει ὅτι ἦταν πολυπράγμονες, ὅσον ἀφορᾶ τὶς στρατιωτικές τους ἐπιχειρήσεις στὴν 'Ανατολή. "Αρα, τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἐδάφη τῆς 'Εσπέρας εἶχαν παραμεληθεῖ, ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τοῦ 'Αμορίου δὲν μπόρεσαν νὰ ξεπεράσουν τὸν πολιτικὸ-ἰδεολογικὸ φραγμὸ πού τοὺς ἀπαγόρευε νὰ ἐπέμβουν ἐκεῖ. 'Η ὑπέρβαση αὐτοῦ τοῦ φραγμοῦ ἀποτελεῖ κατεξοχὴν κατόρθωμα τῆς νέας πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α'.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

1. Πρβλ. G a y, στὸ ἴδιο, σελ. 120.

2. Πρβλ. W. O h n s o r g e, *Die Entwicklung der Kaiseridee im 9. Jahrhundert und Süditalien*, στὸ *Abendland und Byzanz*[2], Darmstadt 1963, σελ. 184 - 226.

Μιχαὴλ Γ'
(21/1/842 - 23/9/867)

Φώτιος (α')
(25/12/858 - 23/9/867)
↓
←Ἔριδες, ρήξη→

Νικόλαος Α'
(24/4/858 - 13/11/867)

'Απρίλιος 861: ἡ τοπικὴ σύνοδος στὸ ναὸ τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων ἐπικυρώνει τὴν ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου.

862: ὁ ἡγεμόνας τῆς Μοραβίας Ραστισλάβος (846 - 870) στέλνει πρεσβεία στὴν Κ/πολη καὶ ζητάει ἀποστολὴ βυζαντινοῦ ἐπισκόπου.

862: συμμαχία Λουδοβίκου Γερμανικοῦ (840 - 876) καὶ Βόρη (852 - 889).

Καλοκαίρι 863: ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος φτάνουν στὴ Μοραβία: ἐπὶ τρία χρόνια κηρύσσουν ἐκεῖ τὸ Χριστιανισμό.

3 Σεπτεμβρίου 863: νίκη στὸ Λαλακάοντα. Δυναμικὴ ἐμφάνιση βυζαντινοῦ στρατοῦ στὴ Βουλγαρία.

863: στὴ σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ, ὁ πάπας κηρύσσει τὴν καθαίρεση τοῦ Φωτίου.

864: βάπτιση τοῦ Βόρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ'.

866: στροφὴ τοῦ Βόρη-Μιχαὴλ πρὸς τὸν πάπα.

Αὔγουστος/Σεπτέμβριος 867: ὁ Φώτιος ἀναθεματίζει τὸν πάπα Νικόλαο Α'.

Βασίλειος Α'
(24/9/867 - 29/8/886)

23 Νοεμβρίου 867: ἐξορία Φωτίου.

867/868: ὁ βυζαντινὸς στόλος στὴ Δαλματία, ἀπελευθέρωση Ράγουσας. Πρεσβεία Βασιλείου στὸν πάπα.

'Οκτώβριος 869/Φεβρουάριος 870: σύνοδος στὴν Κ/πολη. Καταδίκη Φωτίου. 'Η Βουλγαρία στὴ βυζαντινὴ σφαίρα ἐπιρροῆς. Ἵδρυση θέματος Δαλματίας.

871: γράμμα Βασιλείου στὸν Λουδοβίκο. Τέρμα τῆς στρατιωτικῆς συνεργασίας. Τέλος πρώτης ἰταλικῆς ἐκστρατείας Βασιλείου. 'Εκστρατεῖες στὴν 'Ανατολή.

'Ιγνάτιος(β')
(23/11/867 - 23/10/877)
↓
←Συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ→

'Αδριανὸς Β'
(14/12/867 - 14/12/872)

ἀρχὲς 868: ὁ πάπας δέχεται στὴ Ρώμη τοὺς Κύριλλο καὶ Μεθόδιο.

868/869: συμμαχία Λουδοβίκου Β' 'Ιταλικοῦ (850 - 875) καὶ Βασιλειλείου Α'.

ἀρχὲς 871: κοινὴ πολιορκία τοῦ Μπάρι.

2 Φεβρουαρίου 871: τὸ Μπάρι στὴν κυριαρχία τοῦ Λουδοβίκου Β'.

13 Αὐγούστου 871: αἰχμαλωσία Λουδοβίκου Β' ἀπὸ Μπενεβεντάνους.

17 Σεπτεμβρίου 871: ἀπελευθέρωση Λουδοβίκου Β' μὲ τὸν ὅρο νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ Ν. 'Ιταλία.

872: ἅλωση Τεφρικῆς, καταστροφὴ Παυλικιανῶν. Πρεσβεία Βασιλείου στὸν Λουδοβίκο Γερμανικό.

873: ἵδρυση θέματος Χαρσιανοῦ.

Νοέμβριος 873: δεύτερη πρεσβεία στὸν Λουδοβίκο Γερμανικό.

875: ἐπαναφορὰ Φωτίου καὶ συμφιλίωσή του μὲ Ἰγνάτιο.

Φώτιος (β΄)
(26/10/877 - 29/9/886)
↓
←φιλικὴ στάση→

Ἰωάννης Η΄
(14/12/872 - 16/12/882)

873: ἄφιξη βυζαντινοῦ στρατοῦ στὸ Ὄτραντο. Ὑποταγὴ Μπενεβέντου στὸν Βασίλειο Α΄.

12 Αὐγούστου 875: θάνατος αὐτοκράτορα Λουδοβίκου Β΄ στὴ Μπρέσκια.

25 Δεκεμβρίου 875: αὐτοκρατορικὴ στέψη Καρόλου Φαλακροῦ (840 - 877)

25 Δεκεμβρίου 876: τὸ Μπάρι περιέρχεται στὴ βυζαντινὴ κυριαρχία.

26 Φεβρουαρίου 878: ὁ πάπας μὲ ἐπιστολή του ζητάει τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια τοῦ Βασιλείου Α΄.

21 Μαΐου 878: πτώση Συρακουσῶν. Οἱ Ἄραβες κύριοι τῆς Σικελίας.